

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ В УКРАЇНІ

У статті визначено передумови становлення нормативно-правових основ системи фізичного виховання школярів в Україні, що визначають їх зміст та особливості реалізації.

Ключові слова: фізичне виховання, законодавчі акти, нормативно-правова база, демократизація, освіта.

Постановка проблеми. Активне законотворення у галузі фізичного виховання, нажаль, не має суттєвих позитивних зрушень у показниках розвитку фізичної культури і спорту. Здоров'я сучасних школярів характеризується стійкою тенденцією до погіршення; систематичні заняття фізичними вправами не набули масового характеру, а кількість дітей в ДЮСШ постійно скорочується; матеріально-технічне забезпечення процесу фізичного виховання школярів не зазнало позитивних змін, результати виступів українських спортсменів стають все скромнішими.

Проблема погіршення стану здоров'я підростаючого покоління, їх залучення до систематичних занять фізичними вправами, формування потреб фізичного вправління визнається новим правовим актом, схваленим Кабінетом Міністрів України – "Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012-2016 роки". Однією з причин, що визначає ряд серйозних проблем у галузі фізичного виховання і спорту, як зазначено у вищезгаданому документі, є "недосконалість організаційно-правового механізму державної політики у сфері фізичної культури і спорту...", а шляхом її усунення є необхідність "поліпшення нормативно-правового... забезпечення сфери фізичної культури і спорту" [1]. Досягнути цього можливо лише за умови глибокого всебічного аналізу діючого нормативно-правових забезпечення фізичного виховання школярів із визначенням позитивів, недоліків та закономірностей розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фахівці у галузі фізичного виховання доволі часто посилаються у своїх дослідженнях на нормативно – правову базу, що регламентує процес фізичного виховання школярів. Втім такі згадування відбуваються у контексті виявлення відповідності предмету дослідження законодавчим актам. Подекуди науковці висловлюють своє ставлення до окремих державних документів, переважно навчальних програм (Б. Шиян, І. Омельяненко, А. Рибковський); частково подають ретроспективу нормативно – правового забезпечення фізичного виховання школярів (О. Худолій, С. Мальона); у підручниках і посібниках з теорії і методики фізичного виховання (Б. Шиян, Т. Круцевич, В. Іващенко, О. Безкопильний) найчастіше подається сутність та значення нормативно-правових основ фізичного виховання, але глибокого аналізу законодавчого забезпечення фізичного виховання школярів до сьогодні не зроблено.

Мета дослідження. Виявити передумови становлення нормативно-правових основ системи фізичного виховання школярів в Україні.

Методи дослідження. Теоретичні: узагальнення, аналіз і синтез, вивчення документів.

Результати дослідження. Україна – держава із багатовіковою історією, яка сягає своїми коренями ще у часи палеоліту. Першим значущим періодом історії України деякі вчені вважають існування високорозвиненої Трипільської культури з хронологією її існування – початок IV – кінець III тисячоліття до нашої ери. Втім, шлях України до створення незалежної держави був тривалим і тернистим. Дві спроби України у середині XVII ст. і в 1917–1920 рр. стати самостійною державою були невдалими. І лише у 1991 році Незалежність України стала закономірним наслідком багатовікового прагнення народу.

Незалежність України дає можливість вирішувати будь-яке питання зовнішнього чи внутрішнього характеру без втручання інших держав на основі створеної нею нормативно-правових основ функціонування всіх її інституцій. Тому першорядним значенням для розбудови незалежної державності України було формування правових, політичних і економічних підвалин її суверенітету. Відтак на території України мають чинність винятково Конституція і закони України [11].

Важливість встановлення, упорядкування та закріплення правил суспільних відносин у молодій державі визначала значна кількість правових актів, розроблених і ухвалених різними управлінськими структурами країни у перші роки становлення незалежної України. Так, перший парламент незалежної України за період своєї діяльності прийняв майже 450 законів, а тільки на першій його сесії було ухвалено 150 законодавчих актів. До 2013 року в Україні було прийнято і діє 4308 законів [12].

Активно відбувалося становлення галузевих та підгалузевих правових інститутів. Так від 2007 року до 2013 було прийнято 1438 нормативно – правових актів МОН молоді та спорту України, що регламентують відносини суб'єктів у галузі освіти до якої, у тому числі, належить фізичне виховання

школярів [13]. Починаючи з 1992 року державою було прийнято понад 50 законів, указів Президента, різних постанов, котрі дали юридичну базу для розвитку галузі фізичної культури [5]. Сьогодні МОН молоді і спорту рекомендує організовувати процес фізичного виховання школярів з урахуванням 15 нормативно-правових актів. У доступних нам літературних джерелах відсутній аналіз передумов становлення нормативно-правової бази системи фізичного виховання в Україні. Визначення таких передумов допоможе усвідомити особливості нормативних основ фізичного виховання, з'ясувати вектори їх розвитку та закономірності становлення, визначити ефективність законодавчих основ фізичного виховання підростаючого покоління у розбудові цивілізованої країни.

Здобувши незалежність, народ України розпочав активну діяльність по створенню *демократичної правової держави*. Історичний виклик України полягає в тому, що їй довелося у кілька років вирішувати як мінімум двоєдине завдання – поряд із розбудовою державності переорієнтуватись на демократичні цінності організації життєдіяльності в країні. Перехід до демократії не може бути і не повинен бути схоластичним, безконтрольним з боку держави, її органів. Ще древні філософи зауважували, що справжня демократія є тоді, коли суспільство має досконалі закони і, водночас, усі громадяни зобов'язані дотримуватися вимог законів.

Демократизація суспільно-політичного життя потребує удосконалення процедур репрезентації інтересів громадян, в тому числі через переосмислення, розробку, вдосконалення нормативно-правової бази, де б людина знаходилась в центрі суспільного розвитку та була максимально соціально захищеною, а держава створювала вільні умови для тих, хто працює та захищала найбідніших [9].

Побудова держави на демократичних засадах передбачено Конституцію України, де у її 1 статті визначено, що Україна є "...демократична, правова держава". На основі принципу демократії розроблялася вся нормативно-правова база України на рівні законів, наказів, програм, положень, листів тощо.

Своє відображення принцип демократії знайшов у державних документах, що регламентують процес фізичного виховання школярів. Так, у Законі "Про внесення змін до Закону України "Про фізичну культуру і спорт", 2009 (ст.2) зазначається, що Законодавство України про фізичну культуру і спорт базується на Конституції України, а право громадян у сфері фізичної культури і спорту забезпечується шляхом "вільного вибору...", "захисту... інтересів громадян" (ст.3), а державна політика у сфері фізичної культури і спорту ґрунтується на засадах "... пріоритету загальнолюдських цінностей, справедливості, взаємної поваги та гендерної рівності"(ст.4).

Демократизація суспільства в Україні є вирішальним засобом оновлення всіх сфер суспільного життя. Становлення молоді держави на демократичних засадах передбачає розбудову всіх її областей життєдіяльності, в тому числі і освіти. Демократизація освіти є глибоким й складним, тривалим і болючим процесом перетворень із метою нормалізації відносин між суспільством, державою і навчальними закладами; між керівництвом усіх рангів й педагогами, між педагогами й учнями; між самими учнями [4]. Тим не менше цей процес в Україні розпочато.

Демократизація освіти характеризується ліквідацією монополії держави на освіту переходом до суспільно – державної системи освіти з децентралізацією управління. Демократизація освіти також передбачає самостійність навчальних закладів у виборі стратегії свого розвитку, змісту і методів роботи, а також юридичну, фінансову і економічну самостійність. До того ж демократизація освіти відображає створення демократичних відносин в системі освіти.

Основними показниками демократичної освіти є: рівність можливостей та доступність освіти для всіх дітей, можливість вибору освітнього закладу, співробітництво, право учнів на власні погляди, встановлення стандартів, створення умов для формування вільної, творчої особистості, публічне обговорення проблем освіти, різноманітність, відкритість, регіоналізація, громадсько-державне чи державно-громадське управління, самоорганізація .

Окремі показники демократизації фізичного виховання в освіті сучасних школярів закладено в зміст документів, що його регламентують. Наприклад, у ст. 26. закону України "Про внесення змін до Закону України "Про фізичну культуру і спорт" та інших законодавчих актів України" зазначається, що загальноосвітні навчальні заклади "з урахуванням місцевих природних умов, інтересів учнів самостійно визначають зміст, форми і засоби рухової активності..." школярів, а "місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування можуть приймати рішення щодо запровадження додаткових уроків з фізичної культури..." в ЗНЗ.

Наказ МОН "Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року", 2010 стало ще одним законодавчим кроком для реалізації принципу рівності можливостей в освіті та доступності освіти для всіх дітей через організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами.

Посткомуністичним державам притаманні свої *особливості демократизації*, які впливають на характер та глибину демократичних перетворень. Такі особливості зумовлені тим, що відбуваються із іншої відправної точки – не з авторитаризму, а із тоталітаризму. Тоталітарний комуністичний устрій у таких країнах і Україні зокрема протримався понад 70 років, а інститутів громадянського суспільства там або не було ніколи, або вони були викоренені не лише з практики, але й зі свідомості людей репресіями та

голодоморами. Цим суспільствам належало реформувати не лише політичну систему, а й увесь суспільний устрій [7]. Якщо у багатьох пострадянських державах демократизація була підготовлена відповідним соціально-економічним розвитком суспільства та передбачала лише оформлення базових процесів, що відбуваються в соціальній сфері через проведення реформ, то український шлях демократичного транзиту є важчим, бо стара еліта, довго зберігаючи керівні позиції, спричинює тривалий процес стагнації та гальмує процес трансформації і реформ [4]. Наслідком використання державною елітою технологій імітації розбудови українського суспільства та декларація принципів суспільних перетворень з фактичною їх симуляцією є віртуальність демократичних перетворень, проблеми з успішного закінчення побудови демократії [8].

Такі особливості демократичних перетворень у пострадянських країнах є характерними і для державних документів, що регламентують процес фізичного виховання школярів. Найпоказовішим прикладом інертного впровадження принципу демократії у практику фізичного виховання школярів є зміст навчальних програм. Навчальні програми з фізичного виховання для ЗОШ 1992, 1998, 2001 та 2004 років в незалежній Україні декларували реалізацію принципу демократії у пояснювальних записках, втім їх зміст та організаційні особливості реалізації суттєво не відрізнялися між собою та з їх попередниками радянських часів.

Міцність та самодостатність держави визначається визнанням її суб'єктами єдиної *державницької ідеології*. Ідеологія державотворення базується на історичних, природно географічних особливостях країни, на її ментальності. Міжідеологічне поневір'яння народу новітньої України не дало нам єдності, успіхів, а втім, без обрання ідеології на озброєння в державному будівництві поневір'ятимемося по світах та у власній домівці й далі. Підвалиною державницької ідеології є і має залишатися наша історія, культура, мова, віра, духовність, традиції [3].

Освіта як сфера соціокультурної практики набуває національного пріоритету як один із найголовніших чинників формування суспільства демократичного типу.

Прикладом національної ідентифікації України через організацію процесу фізичного виховання в ЗНЗ є накази Міністерства освіти і науки України "Про впровадження фізкультурно – оздоровчого патріотичного комплексу школярів України "Козацький гарт", 2005 та "Про проведення Всеукраїнського фізкультурно-патріотичного фестивалю школярів України "Нашадки козацької слави", 2008 з метою "...виховання учнівської молоді на традиціях українського народу".

Природним і безальтернативним шляхом для України є об'єднання з простором європейських народів. Українська культура та освіта збагатилися в процесі культурогенезу цінностями інших культур. Зберігаючи національний дух, національну ментальність з її домінантною емоційно-духовної сфери над раціональними, вони відкриті для надбань на шляху особи до національної і європейської громадянськості. Так засадами державної політики у сфері фізичної культури визначено "...орієнтування на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури і спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень зі світовим досвідом" [2].

Сучасна освіта спрямована на виховання таких патріотів України, що водночас відчували б себе громадянами європейського світу, котрі поділяють європейські цінності. Глобалізація та створення єдиного європейського простору вищої освіти в рамках Болонського процесу пришвидшують цей процес. Нажаль, наразі Болонський процес не переймається середньою освітою. Втім, високий рівень шкільної освіти підвищує шанси на вступ у вуз та перспективу причетності до загальноєвропейської системи вищої освіти.

Документи які безпосередньо б регулювали підготовку учнів ЗНЗ у процесі фізичного виховання як ймовірних учасників Зони європейської вищої освіти сьогодні відсутні. Втім, в умовах глобалізації, як характерної риси європейської освітньої інтеграції важливим напрямом національної освіти є "підготовка особистості до діяльності, адаптації до ринкових умов, змістом яких є вільне, конкурентоспроможне змагання людських талантів" [6]. А такі положення, принаймні, задекларовані у нормативно – правових актах, що регулюють фізичне виховання школярів. Так, прийняттям та реалізацією Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту, 2004 передбачено "утвердження в суспільній свідомості впевненості, що фізична культура, масовий спорт сприяють розв'язанню багатьох соціальних та економічних проблем".

Висновки. Основними передумовами становлення нормативно-правових основ системи фізичного виховання школярів в Україні стали: незалежність України, демократизація суспільства і освіти, особливості демократизації посткомуністичних суспільств, національні особливості (ідентифікація) України, прагнення України бути учасником Європейської спільноти народів.

Перспективи подальших досліджень. Основним напрямком подальших досліджень є аналіз змісту нормативно-законодавчої бази фізичного виховання школярів з виявленням закономірностей її становлення та ефективності реалізації.

Використані джерела

1. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/7789>.
2. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про фізичну культуру і спорт" та інших законодавчих актів України" від 17.11.2009 № 1724-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1724-17>

3. Головатий М. Перешкоди на шляху державотворення / М. Головатий // Персонал. – 2009. – №1. – С. 10–14.
4. Кобильник В. Особливості демократизації посткомуністичних суспільств // Політична наука в Україні: стан і перспективи : матеріали всеукраїнської наукової конференції (Львів, 10-11 травня 2007 року) / Укл. М. Поліщук, Л. Скочиляс, Л. Угрин – Львів : ЦПД, 2008. – С. 118–124.
5. Мальона С. Організаційно-правові основи фізичної культури : курс лекцій / Світлана Мальона. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 33–39.
6. Пожуєв В. І. Вища освіта як фактор інноваційного розвитку суспільства та інтеграції України в Європейське співтовариство / В. І. Пожуєв // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя, 2004. – Вип. № 19.
7. Політичні режими сучасності та перехід до демократії. Колективна монографія / [С. Давимука А. Колодій та ін.]. – Львів : Національна Академія наук України, 1999. – 168 с. с. 106-107
8. Степанова Н. Традиції та інновації у політичному розвитку сучасної України / Н. Степанова // Вісник ОНУ. – 2003. – Т.8. – Вип. 9. – С. 600–605.
9. Українська хартія вільної людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudynu>
10. Яцейко М. Г. Демократизація освіти: аналіз основних чинників. Мультиверсум. Філософський альманах / М. Г. Яцейко. – К. : Центр духовної культури, – 2006. – № 56. – С. 10–24.
11. <http://moyaukraina.io.ua/>
12. zakon.rada.gov.ua
13. <http://www.mon.gov.ua/>

Омельяненко И.А.

ПРЕДПОСЫЛКИ СТАНОВЛЕНИЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ ОСНОВ СИСТЕМЫ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ В УКРАИНЕ

В статье определены предпосылки становления нормативно-правовых основ физического воспитания школьников в Украине, которые определяют их содержание и особенности реализации.

Ключевые слова: физическое воспитание, законодательные акты, нормативно-правовая база, демократизация.

Omeljanenko I.A.

PRECONDITIONS FORMATION STANDARD AND LEGAL BASES OF SYSTEM OF PHYSICAL TRAINING OF SCHOOL STUDENTS IN UKRAINE

The preconditions of standard and legal bases of school students' physical training formation in Ukraine, which define their contents and features of realization, are defined in the article.

Key words: physical training, acts, standard and legal base, democratization.

Стаття надійшла до редакції 30.01.13